

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์

รองศาสตราจารย์ อติตอาจารย์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

มีคนหลายคนบ่นให้ผมฟังว่า ปัจจุบันเศรษฐกิจแย่มาก...มาก อะไรๆ ก็แพงไปหมด เช่น ค่าครองชีพสูง ข้าวของและสินค้าต่างๆ ราคาแพงระยับ รถยนต์ราคาก็แพง แถมน้ำมันก็นับวันยิ่งแพง...แพงขึ้นทุกวัน หลายคนเลยมองหาพลังงานที่มีราคาถูก อย่างรถยนต์ มั่นต้องวิ่งด้วยน้ำมัน ผมอยากจะซื้อรถยนต์ใหม่สักคันก็กลัวน้ำมันแพง ผมเลยบอกเพื่อนๆ ว่า ผมจะรอซื้อรถยนต์คันใหม่ต่อเมื่อนักวิทยาศาสตร์สามารถคิดหาพลังงานราคาถูกๆ มาใช้แทนน้ำมัน อย่างเช่นถ้าเขาคิดใช้น้ำมาเติมแทนน้ำมันได้...แล้วค่อยว่ากัน

พอพูดถึงพลังงานราคาถูก ผมนึกขึ้นได้ว่าสมัยผมเป็นเด็ก เด็กยุคผมเขาใช้พลังงานราคาถูก หรือพลังงานที่ไม่มีราคามาใช้เล่นของเล่นกันมานานแล้ว พลังงานที่ไม่มีค่าที่เวลานั้นก็คือ “พลังงานลม” เด็กๆ เราใช้ลมสำหรับเล่นว่าว และเล่น “ลูกกลม” หรือ “ลั่นลม” กันมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว

มีปริศนาคำทายของเด็กปักษ์ใต้อยู่บทหนึ่ง เขาถามว่า

“ไอ้ไรรหา ยืนดินเดียว เหนียวรรณิ สองหางวี ร้องก้องเวหา”

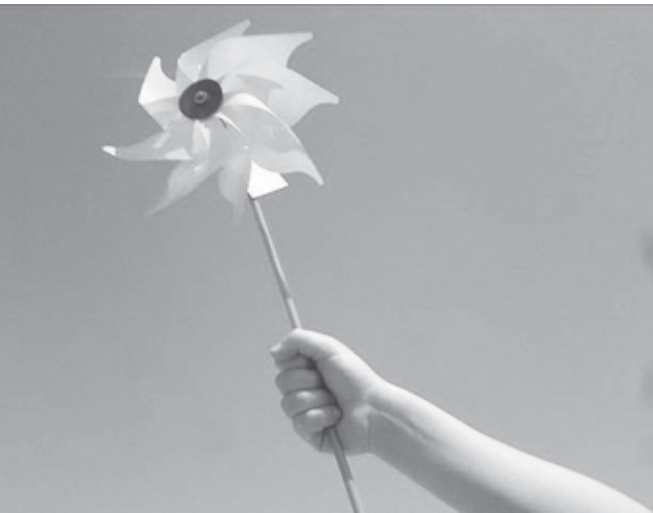
คำตอบ คือ “ลูกกลม หรือ ลั่นลม” หรือ “กังหัน” นั่นเอง เพราะ คำว่า “ยืนดินเดียว เหนียวรรณิ” หมายถึง ไม้ไผ่ 1 ลำ หรือไม้ยาวๆ 1 ต้น ที่เขาใช้เป็นหลักเพื่อปักกังหันตรึงไว้กับพื้นดิน “สองหางวี” หมายถึง ใบพัดของกังหันที่มีอยู่ 2 ปีก หรือ 2 ส่วนคล้ายปีกเครื่องบิน ทำหน้าที่ “วี” ก็คือ โบก พัด หรือ หมุน แล้ว “ร้องก้องเวหา” ก็คือ เมื่อกังหันหมุนเร็วๆ จะเกิดเสียงดังลั่นไปทั่วท้องทุ่ง นั่นแหละคุณสมบัติของ “กังหัน”

กังหัน หรือ ลูกกลม หรือ ลั่นลม เป็น “ของเล่น” ที่เด็กปักษ์ใต้นิยมเล่นกันมากและมีเล่นกันอยู่ทั่วไป กังหันเป็นของเล่นที่สามารถทำได้จากวัสดุหลายๆ อย่าง อาจทำด้วยกระดาษ ใบตาล ไม้ไผ่หรือไม้ ดังจะได้กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับกังหันแต่ละอย่างต่อไป

ผู้เล่น การเล่นกังหันสามารถเล่นได้ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย และเล่นได้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ แต่ผู้เล่นกังหันมักจะเป็นผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

สถานที่เล่น การเล่นกังหัน สิ่งสำคัญ คือ ต้องมีตัวกังหันกับลมเป็นสำคัญ ดังนั้น ไม่มีที่ไหนที่เหมาะสมสำหรับเล่นกังหันได้ดีเท่ากับเล่นกลางแจ้ง บริเวณที่มีลมพัดจัดๆ นั่นแหละครับ

ต่อไป ก็จะเล่าถึงกังหันชนิดต่างๆ ที่เด็กและผู้ใหญ่ชาวปักษ์ใต้เขาใช้เล่นกัน

กัณฑ์กระดาษ

กัณฑ์ที่เรียกว่า กัณฑ์กระดาษ เพราะเป็นกัณฑ์ที่ทำมาจากกระดาษ จึงตั้งชื่อเรียกตามวัสดุที่ใช้ทำ

อุปกรณ์ ที่ใช้ได้แก่

1. กระดาษ ควรใช้กระดาษที่ค่อนข้างหนา สักเล็กน้อย เพราะถ้าใช้กระดาษบาง ๆ เวลาปะทะกับกระแสลมแรง ๆ กัณฑ์กระดาษอาจจะชำรุดหรือยับได้

2. หลอดกาแฟ หรือขนไก่ ตัดเป็นท่อน 1 ท่อน ความยาวประมาณ 1 หรือ 2 นิ้ว เพื่อใช้ยึดแกนกลางใบพัดกัณฑ์ที่มี 2 ชั้น และเป็นรูสำหรับให้กัณฑ์หมุน

3. ใช้ลวดขนาดกลางหรือไม้ไผ่ เหลาให้มีขนาดเล็กกว่ารูของหลอดกาแฟเล็กน้อย ใช้สำหรับเป็นแกนยึดใบพัดของกัณฑ์

4. กาว ใช้สำหรับติดกระดาษที่ตัดเป็นแผ่น ใบพัดของกัณฑ์

วิธีทำกัณฑ์กระดาษ

1. นำกระดาษมาตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส แล้วจากมุมทั้งสี่ ใช้มีดกรีดหรือกรรไกรตัดผ่ามุม

แต่ละมุมเข้าหาจุดศูนย์กลาง ให้ความยาวประมาณ 3 ใน 4 ของความยาวทั้งหมด คือ ยาวเกือบถึงจุดกึ่งกลางของกระดาษ

2. จับมุมกระดาษที่ผ่ามุมแล้ว มาวางทับกัน ให้ปลายเหลื่อมกันเล็กน้อย ใช้กาวทาให้มุมกระดาษทั้ง 4 ติดกัน ตัดกระดาษอีกชิ้นหนึ่งให้เป็นวงกลมขนาดเล็กติดทับลงไปอีกชิ้นหนึ่งเพื่อยึดกระดาษให้แน่น

3. เจาะรูบริเวณกึ่งกลางที่เอากระดาษวงกลมทับกัน ทั้งด้านบนและด้านล่าง

4. เอาหลอดกาแฟหรือขนไก่ที่ตัดเป็นท่อนไว้แล้วสอดเข้าไปในรูกระดาษที่เจาะไว้ เพื่อตรึงให้กระดาษที่เป็นใบพัดของกัณฑ์ติดกับหลอดกาแฟ ก็จะได้เป็นตัวกัณฑ์แล้ว

5. นำเอาตัวกัณฑ์ที่ประกอบแล้วนี้สวมเข้าไปในไม้ไผ่ที่เหลาไว้แล้วหรือสวมเข้าไปในเส้นลวดที่ทำเป็นแกน งอปลายลวดทั้งสองด้านเพื่อป้องกันไม่ให้กัณฑ์เคลื่อนออกจากแกน นำปลายไม้ไผ่อีกด้านหนึ่งต่อด้ามที่ทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่ เพื่อเป็นด้ามยึดตัวกัณฑ์ เสร็จแล้วควบ “กัณฑ์กระดาษ” พร้อมสำหรับใช้เล่นแล้ว

วิธีเล่น เมื่อเวลาจะเล่น ผู้เล่นก็จับด้ามกัณฑ์ แล้วหันให้ใบพัดของกัณฑ์ด้านกระแสลม กัณฑ์ก็จะหมุน บางคนก็เอาด้ามกัณฑ์ไปมัดเข้ากับกิ่งไม้สูง ๆ เพื่อให้กัณฑ์รับลมได้มากขึ้น กัณฑ์ก็จะหมุนได้ดียิ่งขึ้น บางคนนำเอากัณฑ์กระดาษนี้ไปทาสี เมื่อเวลากัณฑ์หมุนก็จะดูสวยงามยิ่งขึ้น

กัณฑ์ใบตาล

กัณฑ์ใบตาล ก็เป็นกัณฑ์ที่เรียกตามวัสดุที่นำมาใช้ทำกัณฑ์ เพราะแน่นอนต้องใช้ใบตาลมาทำกัณฑ์

อุปกรณ์

1. ไบตาล 1 ใบ ความจริงจะใช้ไบปาล์มชนิดอื่นที่มีลักษณะ คล้าย ไบตาลก็คงได้ แต่ไบตาลมีคุณสมบัติที่ดีคือ แข็ง ไม่อ่อนตัวเมื่อถูกลมพัด เขาจึงนิยมใช้ไบตาลมากกว่าไบปาล์มอื่น ๆ

2. หลอดกาแฟ หรือขนไก่ 1 อัน

3. ไม้ไผ่เหลาให้กลม ๆ ให้เป็นก้านมีขนาดเล็กกว่ารูของหลอดกาแฟเล็กน้อย ถ้าจะไม่ใช่ไม้ไผ่ก็อาจใช้ลวดมาทำเป็นก้านหรือแกนของกัณฑ์แทนไม้ไผ่ก็ย่อมได้

วิธีทำ

1. นำไบตาลมาตัดให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดเล็ก หรือใหญ่ตามความพอใจ เช่น อาจให้มีหน้ากว้าง 3 นิ้ว หรือ 5 นิ้ว ให้มีความยาวประมาณ 10-25 นิ้วตามใจชอบ เกลาส่วนปลายทั้งสองด้านให้มน ๆ โดยเจียนมุมออกเล็กน้อย พอสวย

2. เจาะตรงกึ่งกลางของไบตาลให้เป็นรูขนาดพอสอดหลอดกาแฟเข้าไปแล้วติดแน่น

3. ตัดหลอดกาแฟหรือขนไก่ให้เป็นท่อนสั้น ๆ 1 ท่อน ยาวประมาณ 3-5 นิ้ว แล้วนำไปสอดเข้าไปในรูของไบตาลที่เจาะไว้ให้หลอดกาแฟติดกับไบตาลให้แน่น

4. ทำก้านหรือแกน โดยใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลม และให้เล็กกว่าหลอดกาแฟเล็กน้อย หรือเอาเส้นลวดทำเป็นแกนก็ได้ เอาแกนไม้ไผ่หรือลวดสอดเข้าไปในหลอดกาแฟ ปิดหัวท้ายของแกนไม้ไผ่ด้วยไม้ชิ้นเล็ก ๆ เพื่อไม่ให้หลอดกาแฟหลุดออกจากแกน หรือใช้วิธีการงอเส้นลวดทั้งหัวและท้ายเพื่อป้องกันไม่ให้กัณฑ์หลุดออกจากแกนเมื่อเวลาหมุน ก็จะได้กัณฑ์ไบตาลเล่นได้ตามต้องการ

5. นำไม้ไผ่ความยาวประมาณ 12-15 นิ้ว มาติดเข้ากับตัวกัณฑ์เพื่อทำเป็นด้าม จะได้จับ

สะดวก

วิธีเล่น

นำไบตาลส่วนที่เป็นไบพัดมาบิดหรือปลิว โดยยึดจุดกึ่งกลางของไบตาลเป็นศูนย์กลาง ให้ปลายของไบตาลบิดไปคนละทาง ข้างหนึ่งบิดทางซ้าย อีกข้างหนึ่งบิดไปทางขวา เพื่อให้ไบตาลมีลักษณะเหมือนไบพัดเครื่องบิน ไบพัดของกัณฑ์จะเอียงรับลม เมื่อนำไปรับลมแล้ว กัณฑ์จะหมุนได้ตลอดเวลาที่มีลมพัดผ่าน เวลาเล่นก็จับด้ามที่มีตัวกัณฑ์ติดอยู่ หันด้านไบพัดไปรับลม แค่นี้ก็ได้เล่นกัณฑ์สนุก ๆ แล้วละครับ

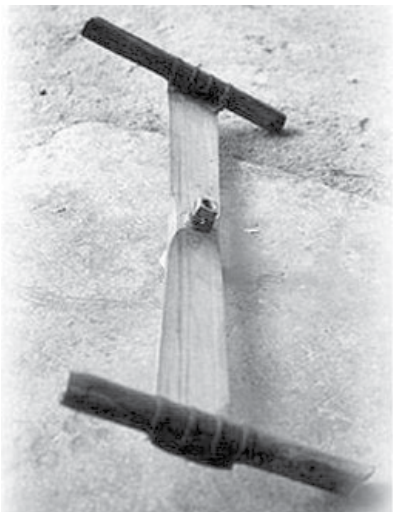
กัณฑ์ไม้

กัณฑ์ไม้ เป็นการเล่นของเล่นที่นำไม้มาใช้ทำเป็นไบพัดของกัณฑ์แทนกระดาษหรือไบตาล จึงได้ชื่อว่า “กัณฑ์ไม้” ตามวัสดุที่นำมาทำเป็นกัณฑ์

อุปกรณ์ ที่ใช้ทำกัณฑ์ไม้

1. ไบพัด นำไม้เนื้ออ่อน เช่น ไม้ขามหวาน (ไม้ก้ามปู, ไม้จามจุรีหรือไม้จำฉา) ไม้ทองหลาง (ไม้ปาริชาติ) ไม้ขนุน นำมาตากให้เป็นแผ่นบาง ๆ แบน ๆ ด้านปลายทั้งสองข้างตากให้บิดตัวไปคนละด้านแบบเดียวกับไบพัดของเครื่องบิน ขนาดเล็กหรือใหญ่ตามชอบ ส่วนนี้จะเป็นไบพัดของกัณฑ์ ตรงกึ่งกลาง ห่างจากปลายไบพัดทั้งสองด้าน เจาะรูสี่เหลี่ยมขนาดเล็กไว้ 1 รู

2. รูของกัณฑ์ ใช้ไม้ไผ่ ที่มีรูขนาดเล็ก ลำต้นก็เล็กด้วย เช่น ไม้ไผ่ที่ใช้ทำไม้ขาง หรือไม้ไผ่ที่ใช้ทำคันเบ็ด อาจใช้ไม้รวกก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของไม้ที่ใช้ทำไบพัดว่าใหญ่ขนาดไหน ไม้ไผ่นี้ตัดมา 1 ท่อน ไม้ให้ตัดข้อหรือปล้อง เพราะต้องเป็นรูผ่านตลอด ส่วนนี้เราจะนำมาใช้แทนหลอดกาแฟหรือท่อน้ำ ใช้ติดกับไบพัดของกัณฑ์ เพื่อให้กัณฑ์มีรู หมุนได้นั่นเอง

3. แขนของกังหัน อาจใช้ไม้ไผ่หรือไม้ที่เหลาให้กลม มีขนาดเล็กกว่าหลอดที่ใช้เป็นรูของกังหันเล็กน้อย ปิดปลายด้านหนึ่งของแกนไว้เพื่อไม่ให้ใบพัดหลุดออก ปลายแกนอีกด้านหนึ่งต่อเข้ากับฟู่

4. ฟู่ ทำด้วยใบหมากหรือใบหวายตากแห้ง เมื่อเวลากระแสลมเปลี่ยนทิศทาง ฟู่นี้ก็จะได้เคลื่อนบังคับให้ใบพัดของกังหันหันหน้ารับกระแสลมอยู่ตลอดเวลา ทำให้กังหันหมุนอยู่ได้ตลอดเวลาที่มีกระแสลม

5. ด้ามกังหัน ทำด้วยไม้ไผ่ที่มีรูขนาดใหญ่ ตรงติดเข้ากับตัวกังหัน แล้วจึงนำด้ามกังหันนี้ไปสวมเข้ากับไม้ที่ทำเป็น “เสากังหัน” ด้ามกังหันนี้จะหมุนเปลี่ยนไปตามทิศทางลมที่ฟู่จะเป็นตัวบังคับนั่นเอง

6. เสากังหัน ทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้เสายาว ๆ ที่ปักไว้บนพื้นดินหรือมัดไว้กับต้นไม้สูง ๆ เพื่อให้กังหันได้รับลมได้เต็มที่ โดยไม่มีอย่างอื่นบัง

เมื่อประกอบกังหันครบถ้วนเรียบร้อย ตั้งแต่ตัวกังหัน แกนกังหันและปักหรือมัดเสากังหันเข้ากับต้นไม้เมื่อมีลมพัดมากังหันก็จะเริ่มหมุน กระแสลมพัดเบา ๆ กังหันก็หมุนช้า ๆ ถ้าลมพัดแรงกังหันก็จะหมุนเร็วและแรงขึ้น เมื่อกระแสลมเปลี่ยนทิศทาง ฟู่ที่ติดอยู่กับตัวกังหันจะเป็นตัวบังคับให้กังหันเปลี่ยนทิศทางตามไปด้วย ที่สำคัญ คือ การหมุนของกังหันจะทำให้เกิดเสียงดัง “ว้าว..ว้าว..” สนั่นลั่นฟุ้งทีเดียว นี่คือที่มาของปริศนาคำทายที่ว่า “ไอ้ไทรหา ยืนดินเดียว เหนี่ยวรรณีย์ สองหางวี ร้องก้องเวหา” นั่นเองครับ *ชูสิทธิ์ ๑๑๑*

หนังสืออ้างอิง

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (2526). **การเล่นของเด็กปักษ์ใต้**. ปัตตานี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. (2548). **กีฬาพื้นเมืองภาคใต้**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.